

Віталій Андрейко,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ОГЛЯД МЕДІЙНОГО ПРОСТОРУ ЧЕХІЇ ТА СЛОВАЧЧИНИ

Статтю присвячено висвітленню ставлення населення двох країн Центральної Європи, а саме Чеської і Словацької республік, до військового вторгнення Росії в Україну в контексті огляду засобів масової інформації та медійного простору загалом.

Проаналізовано історичні передумови ставлення чеського і словацького населення до так званого панславізму, що доволі часто перетинався з русофільством, основними ідеями якого були ідея «слов'янського виокремлення» та побудова політичного союзу, ключову роль в якому належала б російській імперії.

Також відзначено, що розвиток медійного простору у Чехії і Словаччині багато в чому залежить від приватного бізнесу, потужних фінансових груп, корпорацій, які є власниками засобів масової інформації і багато в чому визначають контекст інформації, що стосується війни в Україні. Інформаційна війна, яка ведеться на телебаченні, у газетах і журналах, таблоїдах Чехії і Словаччини, багато в чому залежить від діяльності наших представників за кордоном – дипломатичних місій, громадських та неурядових організацій, релігійних і культурних осередків, просто активно налаштованих українців, які були змушені залишити свої домівки і зараз перебувають у цих країнах.

Що ж стосується дисонансів між країнами у найактуальніших питаннях сьогодення, то з аналізу інформаційного простору варто виділити три основні параметри, які спричинили неоднорідне ставлення і позиції країн у питаннях протидії агресії Росії щодо України. Це – економічний, політичний і корупційно-особистісний виміри взаємин цих країн з Росією.

Варто підкреслити, що актуальність дослідження посилюється у зв'язку з політичними процесами, які відбулися у Чехії (президентські вибори взимку 2023 року) і показали, що ці вибори стали, по суті, референдумом про зовнішню політику країни. Переважна більшість виборців проголосувала за продовження підтримки України. Інше питання – це майбутні передвиборні перегони, що очікуються у Словаччині через політичну кризу і де на позачергових парламентських виборах восени 2023 року можуть перемогти проросійські сили.

Ключові слова: російсько-українська війна, російська агресія, військове вторгнення, медіапростір, засоби масової інформації, Чехія, Словаччина, Україна.

Постановка проблеми. У 2014 році, коли розпочалася активна збройна фаза захоплення українських територій Росією, європейські країни досить неоднозначно висловилися щодо цих процесів. Зрозуміло, що, з одного боку, ця подія не може бути віднесена до розряду пересічних чи незначних у світовому вимірі. А з іншого, навпаки, вона була викликана геополітичними змінами, що зачепили весь європейський простір і похитнули світовий порядок після розпаду біполярної системи міжнародних відносин. Вже сьогодні ми з впевненістю можемо стверджувати, що внаслідок цієї війни відбудуться серйозні геополітичні зміни, які вплинуть як на долю окремих країн, так і всього світового порядку.

Військова агресія Російської Федерації проти України – безпосереднього східного сусіда Словаччини, України, що має добросусідські відносини з Чехією, шокувала не лише найвищі державні політичні кола, а й суспільну громадськість. Попри те, що Росія назвала її «спеціальною військовою операцією», було очевидно, що війна повернулася в Європу через 77 років.

Представники старших поколінь згадували серпень 1968 року, коли радянські танки, укомплектовані військами з п'яти країн Варшавського договору, придушили «Празьку весну», спробу Чехословаччини лібералізувати соціалістичний лад; або сльози на очах Александра Дубчека, першого секретаря Комуністичної партії Чехословаччини, коли він виголошував промову про підписання так званих московських протоколів перед громадянами. Для найстарших чехів і словаків 24 лютого 2022 року, напевно, нагадувало трагічну осінь 1938 року, хоча більшість з них не переживала її особисто. Ось чому питання ставлення найближчих сусідів України – Словаччини і Чехії – до військового вторгнення Росії на нашу територію і висвітлення цих подій у медійному просторі цих країн є дуже важливим для подальшої підтримки ними протистояння російській інвазії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науці немає окремого ґрунтовного дослідження, присвяченого питанням ставлення і позиції країн Центральної Європи до військового вторгнення Росії в Україну. Певні напрацювання тут мають українські вчені [3; 8; 14]. Аналіз джерельної бази порушеної проблеми засвідчує увагу сучасних науковців до питання векторів сучасної зовнішньої політики Чехії і Словаччини [1; 6; 9], а також історичної ретроспективи цього питання [7; 16]. Прикметно, що Словаччина і Чехія, їхні напрями зовнішньої політики, питання міждержавного співробітництва є предметом досліджень науковців Ужгородського національного університету [1; 6; 9; 11].

Цілком очевидно, що поки продовжується процес українсько-російського протистояння, говорити про вирішеність певної наукової проблеми з цього питання буде надзвичайно складно. Тим не менш, у вітчизняних та зарубіжних публіка-

ціях науковців неодноразово звертається увага на ті аспекти сучасних відносин, які, з точки зору авторів, могли б сприяти якщо не вирішенню, то прогнозуванню подальшого розвитку геополітичних процесів сьогодення. Зокрема досить часто можна почути думки, що вже найближчим часом відбудуться кардинальні зміни, які вирішать кризу існуючої системи міжнародних відносин.

Мета статті – висвітлити питання ставлення населення Чехії і Словаччини до військового вторгнення Росії в Україну в контексті огляду медійного простору та проаналізувати історичні передумови ставлення чеського і словацького населення до так званого «панславізму».

Результати дослідження. Словацька Республіка після початку повномасштабної війни з РФ довела, що належить до кола відданих друзів нашої держави. Протягом року словацькі представники надали Україні гелікоптери М-17, боєприпаси до РСЗВ «Град», гаубиці Zuzana 2, амуніцію та пальне, а також стали першими, хто надав Києву системи повітряної оборони С-300 та літаки-винищувачі МіГ-29. З іншого боку, в Чеській Республіці, де нещодавно відбулися президентські вибори, тема війни в Україні посіла центральне місце, відкинувши на другий план більшість питань національного порядку денного. Тобто ми бачимо серед найвищого політичного керівництва цих країн найбільш однозначну й послідовну позицію в обстоюванні державного суверенітету і територіальної цілісності України і – ширше – в цивілізаційному протистоянні України проти Росії. Але, на жаль, оцінки і ставлення пересічних громадян Чехії і Словаччини до військової інвазії Росії в Україну, розуміння причин і наслідків цієї війни, поняття того, хто є агресором, кого змусили прийти і «рятувати», кого «спровокувало» НАТО, носять трохи інший характер [4].

Незважаючи на таку дружню до України владу, Словаччина (а раніше і Чехія) є сьогодні чи не найбільш проросійською державою Центральної Європи, де на позачергових парламентських виборах восени 2023 року цілком можуть перемогти проросійські сили.

Протягом досить довгого періоду свого існування словаки не мали власної державності і зазнавали гноблення з боку турків, австрійців та особливо – угорців, що змушувало їх шукати особливі, креативні шляхи до створення власної держави. Провідником на цьому шляху у ХІХ столітті словаки здебільшого бачили царську Росію.

Основним підґрунтям словацької державності став панславізм, що тісно перетинався з русофільством. Основними ідеями, які просувала словацька інтелігенція, були ідея «слов'янської самобутності і неповторності» та потреба побудови політичного союзу, в якому основну роль грала б російська імперія. На той час царську Росію вважали єдиною слов'янською державою. А на темні сторінки історії Росії словацькі інтелектуали-теоретики звертати уваги не хотіли. Саме тому австрійська, богемська (чеська) чи західна орієнтація суттєво поступалися симпатіям до Москви передусім через те, що в Росії бачили «країну мрій», яка спромоглася подолати прокляття бездержавності слов'ян, нехай і ціною міцного царського режиму.

Звичайно, і у Словаччині були поодинокі голоси, які вказували на російську нечесність та егоїзм, стверджували, що за обіймами Росії криється бажання полонити інші слов'янські народи, але вони губилися у хорі слов'янофілів та русофілів [4].

Останні ж переконували, що старий Захід занепадає та деградує внаслідок етнічних та класових війн, а натомість Росія може принести нове життя у Європу та звільнить слов'ян від західного гноблення. Події після Другої світової війни, коли Москва повернула Центральну Європу до своєї сфери впливу, також не стали ліками від русофільства.

Під час цих подій словацькі націоналісти були призначені на важливі урядові посади у Чехословаччині, а один із лідерів словацького національного повстання 1944-1945 років Густав Гусак став генсеком компартії Чехословаччини у 1968, а з 1975 по 1989 роки був лідером Чехословаччини та одним з архітекторів «нормалізації» відносин з СРСР. Тобто в очах Москви словаки продемонстрували лояльність до неї під час буремних подій, а отже, заслуговували на винагороду. Тож у 1960-1970 роках Радянський Союз інвестував в індустріалізацію нинішньої Словаччини, і це додало бонусів до іміджу Москви. Не змінило ситуацію навіть вторгнення військ СРСР до Чехословаччини у 1968 році. Придушення «Празької весни» не справило на словаків такого негативного враження, як на чехів [17].

Позитивне сприйняття Росії впливало й на новітню історію Словаччини, яка з'явилася на мапі Європи у 1993 році, після «розлучення» складових Чехословаччини. На відміну від своїх сусідів – Польщі, Угорщини та Чехії – вона не демонструвала ентузіазму щодо поглиблення відносин з державами Заходу, а натомість шукала шляху, який би дозволив зберегти відносини з посткомуністичною Росією. На початку 1990-х це призвело до формування авторитарної влади Владіміра Мечіара та мало не коштувало Братиславі перспективи членства у ЄС та НАТО. Разом з тим громадяни Словаччини не позбулися історичної русофільії. Через це прозахідні настрої еліт не завжди знаходили підтримку пересічних виборців. Нерідко любов до Росії та бажання бути із Заходом поєднувалися у свідомості людей, набуваючи дивних форм.

Задля кращого розуміння цих процесів пропонуємо пригадати події 20-30-річної давності. Відсутність спільних кордонів з агресором і більша ступінь збереженості залишків комуністичних нашарувань у всіх сферах державного й суспільного життя – чинники, які в першу чергу зумовлювали відмінність позицій країн Центральної Європи, що презентувало поведінку у країнах Вишеградської четвірки, донедавна близьких і єдиних у своїй політичній позиції. Значна кількість аналітиків песимістично оцінювала перспективи збереження цієї єдності, констатуючи, що геополітичні інтереси Польщі, Чехії, Словаччини і Угорщини давно розійшлися, що вочевидь виявилось й у ставленні до України. Ще у квітні 2008 року на Бухарестському саміті НАТО Угорщина не підтримала долучення України до Плану дій щодо членства в НАТО [16].

Пізніше, у 2013-2014 році, Євромайдан продемонстрував, що поляки тепер набагато ближче до українців, ніж до чехів і словаків, чехи ж більш, ніж на поляків, орієнтуються на німців, а словаки – на австрійців, хорватів, сербів та, попри всі конфлікти, – на угорців. На ці розбіжності суттєво вплинули і події в Україні та цілеспрямований вплив Росії. І якщо Польща і значною мірою Словаччина і на рівні вищої державної влади, і на рівні громадської думки практично були одностайні у своїх європейських орієнтаціях (з послідовною підтримкою України), то Чехія, й особливо Угорщина, демонстрували яскраві відмінності в позиціях як серед різних державних структур, так і між владою й суспільством [2]. Як відомо, колишній президент Чехії Мілош Земан і угорський прем'єр-міністр Віктор Орбан, як і австрійський канцлер Вернер Файман, вважаються в Європі «найбільш проросійськими політиками». Мілош Земан був єдиним європейським лідером, який публічно заперечував факт вторгнення російських військ на Схід України. Відомі вислови й дії цих політиків, що засвідчували їхній курс на зближення з Росією і, відповідно, антиукраїнську спрямованість [7].

Але повернемося до медійного простору Чехії та Словаччини. «Якщо у тебе не було особистого досвіду в Україні, то ти не зрозумієш, що там відбувається насправді», – каже словацький експерт з безпеки Радован Бланік в ефірі нічного дискусійного ток-шоу Pod lampou (Під лампою) на державному телеканалі Dvojka. Pod lampou – одна з останніх інтелектуальних програм на території колишньої Чехословаччини, продовження існування якої – під великим питанням. Але глядач, який хоче отримати серйозну інформацію про Україну, не має вибору.

Лише в цій програмі телеглядачі змогли нарешті отримати глибокий аналіз ситуації в Україні з перших рук – від журналістів Чехії та Словаччини, які працюють в гарячих точках і бувають в Україні кожен місяць. Одержати таку інформацію з місцевих телевізійних новин практично неможливо. Після першого року війни і підписання Мінських угод наша країна зникла з екранів. Українське питання телеканали згадували тільки напередодні парламентських і президентських виборів і лише в контексті цих подій.

Щоденні жертви, поранені, волонтери, героїзм, від якого в нас захоплює дух, – інформація про все це до чеських і словацьких глядачів не потрапляла. Заради справедливості зазначимо, що і в мирний час Україна в телевізійних новинах з'являлася вкрай рідко – лише в разі екстраординарних подій [12].

Велику частину інформації чехи і словаки отримують через жовту пресу (газети, журнали та інтернет), де стандарти якості інформації можуть бути нижчими, формулювання – оціночними і авторськими, а під статтями рясніють різного роду коментарі. При цьому на Заході вважається цілком нормальним, що жовта преса пише не лише про життя зірок, але і про міжнародну політику – з відповідним зміщенням акцентів. Кольорові таблоїди «Blesk» (Чехія) і «Nový Čas» (Словаччина), що належать Ringier Axel Springer і видаються вже більше 20 років, – най-

популярніші газети в цих країнах. Тираж «Blesk» – понад 430 тис. примірників щодня (у країні з населенням 10,5 млн). Тираж «Nový Čas» – понад 110 тис. примірників (населення Словаччини – 5,5 млн). Повнокольорова газета – це спосіб отримати інформацію не тільки для однієї людини, це читиво ходить з рук у руки. Згідно з дослідженнями медіаринку, аудиторія одного числа «Blesk» – понад 1 600 000 осіб. Інформація про українців у цих газетах – це переважно кримінальна хроніка та надзвичайні події [5].

Для порівняння: у серйозних чеських щоденних газет «Mladá fronta DNES» і «Právo» накладки становлять 260 тис. примірників, у найстарішої щоденки «Lidové noviny» – 41 тис., у економічного видання «Hospod noviny» – 56 тис. Тираж словацьких «Hospodárske noviny» – 17 тис., щоденки «SME» – 70 тис., «Pravda» – 78 тис. Це менше, ніж у таблоїдів, але все одно – це чудові тиражі, яким може позаздрити будь-яка українська газета. До нашої країни є цікавість у населення, і його зростанню останнім часом сприяють гострі висловлювання чеського і словацького керівництва про події останнього року у нашій державі.

Але в суспільно-політичних ЗМІ також є суттєва проблема з висвітленням українських подій. Тут біда не в тому, що нас показують некоректно, тенденційно чи неповно, а в тому, що українські новини здебільшого зовсім не потрапляють на їхні сторінки. Тому думку народу – тобто виборців – формують все ж таки переважно таблоїди [5].

Останнім часом дедалі частіше чути про спроби молодих і амбітних журналістів писати репортажі про Україну з місця подій, але всі вони, звичайно ж, обмежені незначними редакційними бюджетами. Лише у кількох професійних репортерів є можливість регулярно висвітлювати українські події. Зовсім небагато журналістів глибоко обізнані з предметом. І хоча вони намагаються зруйнувати неправдиву картину, сформовану жовтими ЗМІ і політиками, зробити це непросто.

«У чеського суспільства великі проблеми з тим, щоби правильно інтерпретувати і зрозуміти ключову інформацію про події в Україні. Це внутрішня чеська проблема, яку ми повинні вирішити самі», – говорить закордонний кореспондент «České televize» Йозеф Паздерка. Його репортажі та прямі включення виходять на державних телеканалах ČT1 і ČT24 [10].

Інший представник чеських медіа, редактор закордонного відділу «Mladá fronta DNES» Лубош Палата, що висвітлює події в Україні з початку своєї журналістської кар'єри в 1991 році говорить, що «головна проблема – необізнаність. Україна аж до Майдану 2013-2014 років була «попелюшкою», якою, за винятком короткого періоду Помаранчевої революції, ніхто особливо не цікавився». Лубош підкреслює, що не надто висока якість чеської журналістської спільноти грає на руку російській дезінформаційній кампанії. Він має декілька журналістських нагород різних країн ЄС, є, мабуть, єдиним з журналістів чеських друкованих медіа, хто відвідує Україну кожного місяця, і зазначає, що формують громад-

ську думку таблоїди. А вони просто не зацікавлені в аналітиці ні щодо України, ані щодо інших політичних та економічних тем [18].

Дипломатичні представництва за кордоном, а саме посольства України, мають важелі впливу на ситуацію, але зачасту наша «застаріла» дипломатична служба, як правило, просто не використовує наявні можливості. Необхідним є особисте втручання українських дипломатів, їхня реакція на конкретні випадки дезінформації в чеських та словацьких медіа.

«Я б зосередив сили на двох ключових речах, – говорить Йозеф Паздерка. – По-перше, дуже не вистачає появи конкретних українців, розповідей про їхні долі в чеських і словацьких медіа і на публіці. Це може бути хто завгодно – письменниця, журналіст, представник громадської організації, поранений військовий, звичайна людина з цікавою долею.

По-друге, дипломатам варто спробувати швидко й точно реагувати на заяви впливових словацьких і чеських політиків щодо України: це має бути або підтримка, або, навпаки, спокійна, заснована на фактах полеміка з ними. Але це повинно бути швидко, щоб реакція Києва і потрапляла в ЗМІ. Про те, як працює наша дипломатична служба в інформаційному просторі і який образ українця системно формує телебачення Чехії і Словаччини, свідчить ставлення чеського і словацького населення до війни, яку принесла Росія на нашу територію [13].

В Україні звикли, що думку народу з багатьох питань – від внутрішньої політики до міжнародної – формують новини на центральних телеканалах. Але в Європі така схема працює далеко не скрізь. Тим не менш, телевізор працює і у Чехії, і у Словаччині. Просто механізми донесення дезінформації тут інші. На телебаченні чеські і словацькі сюжети про Україну з'являються ще рідше, ніж у серйозних суспільно-політичних газетах. Ці сюжети – збалансовані, зроблені за журналістськими стандартами. Але їх вкрай мало.

Інша справа – інтерв'ю в студії, коли спікерами щодо України виступають, скажімо так, відверто проросійські або вельми сумнівні «експерти». Були випадки, коли проросійська позиція запрошених гостей, які наполягали, що «України не існує», «Україна неминуче розпадеться, і цьому неможливо протистояти», навіть виводила з себе телеведучих.

Відбір гостей – це, звичайно, внутрішні питання кожного каналу. Але одна з ключових джерел проблеми добре відома. Навіть у Східній Європі відчувається дефіцит авторитетних експертів щодо України. І це ще одна прогалина у роботі нашої дипломатичної служби [15].

Авторитетне соціологічне дослідження, проведене GLOBSEC у період з 2018 по 2023 рік, оприлюднило такі показники: 41% словаків підтримували політику Путіна; та ж кількість, 41%, вважали США ворожою державою; 46% респондентів вважали, що їхня країна має бути мостом між Заходом та Сходом. Звісно, такі настрої отримували стороннє підживлення.

Росія через свої агентурні мережі активно просувала наративи про нацизм в Україні. Ці та інші антиукраїнські наративи вміло впліталися у правдиві історії, що поширювалися соціальними медіа. Одним із важливих ньюзмейкерів у цьому контексті було російське посольство, яке могло продукувати до 5000 постів на рік, у яких одночасно з просуванням туристичних атракцій у Росії поширювало конспірологічні теорії, що стосувалися пандемії COVID-19 (як-от міфи про біолабораторії, що навмисно поширювали вірус світом), або ображали українських політиків та президента. Звісно, не забуваючи нагадувати, як Росія «завжди допомагала Словаччині» [11].

Ця пропаганда лягала на родючий ґрунт. Словаччина залишається серед тих держав регіону, які є найбільш вразливими до дезінформації: 54% словаків вірять у конспірологічні теорії, більшість вважає, що демократія – це вигадка, і світом правлять таємні еліти, а 48% переконані, що загрозами словацьким цінностям та ідентичності є США, Західна Європа, ліберальна демократія та мігранти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Словацьке суспільство, на відміну від чеського, сьогодні переважно залишається проросійським; війна змінює його, але не так швидко, як хотілося б.

Не можна відкидати й можливість того, що восени переможуть проєвропейські сили, які сформуують уряд, що закріпить західний курс Словаччини. Проте навіть за такого щасливого для України сценарію словацьке суспільство залишатиметься слабкою ланкою, і це зміниться лише зі зміною поглядів словаків.

Що стосується Чехії, то підтримка нею України, яка і без того є дуже вагомою, не просто збережеться, а й посилиться. Міжнародні зв'язки нового президента Петера Павела здатні зробити голос Праги сильнішим та впливовішим. Водночас ця перемога стала важливим сигналом для всіх проєвропейських сил Східної Європи. У ситуації, коли по країнах регіону найсильніше вдарила санкційна війна з РФ, дедалі частіше з'являлися прогнози, що на найближчих виборах перемогу святкуватимуть популісти, які пообіцяють зниження цін та тарифів завдяки «особливим відносинам» із Росією.

Але головне, що приклад Чехії показує: проросійських популістів можна і треба перемагати. І це є сигналом для інших країн регіону, насамперед – для Словаччини, де у вересні відбудуться дострокові парламентські вибори і де поки що зберігає лідерство проросійська опозиція. Результати, отримані суспільством Чехії, стали перемогою проєвропейських сил для всієї «нової Європи» XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко В. Чесько-словацьке міждержавне співробітництво в контексті інтеграції до ЄС: досвід для України / Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2011. Вип. 100(1). С. 82-89. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_100\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_100(1)_16)

2. Будапешт не блокуватиме нові санкції проти Росії, – глава МЗС Угорщини. URL: http://24tv.ua/news/showNews.do?budapesht_ne_blokuvatime_novi_sanktsiyi_proti_rosiyi_glava_mzs_ugorshhini&objectId=508520
3. Воротнюк М. Аудит зовнішньої політики: Україна – Словаччина. Дискусійна записка / URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Slovak_ukr_net.pdf
4. Герасимчук С. Проросійська Словаччина, що постачає зброю ЗСУ. Розповідаємо про складного сусіда України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/05/19/7162001/>
5. Інформаційна війна, європейський фронт. Частина перша. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/11/14/7027785/>
6. Корсак Р. Українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи: торговельно-економічний контекст співпраці (2000 – 2012 рр.): монографія. Ужгород: ПП "АУТДОР-ШАРК", 2015. 340 с.
7. Логінов Я. Вишеградська четвірка: кінець ілюзій // Дзеркало тижня Україна. 2014. №31.
8. Метельова Т. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. URL: <https://ivinas.gov.ua/en/publications-main/articles-main/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni-en.html>
9. Павлишин Л. Зовнішня політика Чеської Республіки: становлення та пріоритетні напрями розвитку (1993-2004 рр.): монографія. Ужгород, РІК-У, 2021. 224 с.
10. Панченко Ю. Вибори в Чехії принесли перемогу Україні: чим важливе обрання президентом генерала Павела. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/01/29/7155089/>
11. Тодоров І. Вплив ескалації російської агресії на безпеку в Карпатському регіоні // Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І.В.Артёмов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. Вип. 1-2 (23-24). 262 с.
12. Угорщина й Польща наполягають на поглибленні санкцій ЄС щодо Росії. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25305586.html>
13. Україномовні новини для громадян України в Чехії. URL: <https://czechia.mfa.gov.ua/news/ukrayinomovni-novini-dlya-gromadyan-ukrayini-v-chehiyi>
14. Чи втягнеться Білорусь у російсько-українську війну? / Тиждень.ua. URL: <http://tyzhden.ua/World/128939>
15. Jacek Kucharczyk J., Mesežnikov G. Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict. URL: https://cz.boell.org/sites/default/files/diverging_voices-converging_policies.pdf
16. Kudriachenko A.I. Ukraine and the Visegrad Four: Current Status and Prospects for Cooperation / Kudriachenko A.I. / Ukraine and the Visegrad Four: Towards a Mutually Beneficial Relationship / Pulišova V., Strážay T. (eds). – Bratislava: ADIN, s.r.o. Prežov, 2010. – 330 p. – P. 44.
17. Mesežnikov G., Bartos Y. Who is Playing Russian Roulette in Slovakia. URL: <https://www.ivo.sk/8794/en/news/new-ivo-publication-who-is-playing-russian-roulette-in-slovakia>
18. Mesežnikov G., Butorova Z. Russia`s war against Ukraine. A view from Slovakia. URL: <https://www.ivo.sk/8873/en/news/russia-s-war-against-ukraine-a-view-from-slovakia>

REFERENCES

1. Andreiko V. *Chesko-clovatske mizhderzhavne spivrobotnytstvo v konteksti intehratsii do YeS: dosvid dlia Ukrainy / Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 2011. – Vyp. 100(1). – S. 82-89. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_100\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_100(1)_16). [in Ukrainian].
2. *Budapesht ne blokuvatyme novi sanktsii proty Rosii, – hlava MZS Uhorshchyny.* – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://24tv.ua/news/showNews.do?budapesht_ne_

- blokuvatime_novi_sanktsiyi_proti_rosiyi_glava_mzs_ugorshhini&objectId=508520. [in Ukrainian].
3. Vorotniuk M. *Audyty zovnishnoi polityky: Ukraina – Slovachchyna. Dyskusiina zapyska / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Slovak_ukr_net.pdf. [in Ukrainian].
 4. Herasymchuk S. *Prorosiiska Slovachchyna, shcho postachaie zbroiu ZSU. Rozpovidaiemo pro skladnoho susida Ukrainy / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/05/19/7162001/> [in Ukrainian].
 5. *Informatsiina viina, yevropeyskyi front. Chastyna persha / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/11/14/7027785/> [in Ukrainian].
 6. Korsak R. *Ukrainsko-cheski vidnosyny u transformatsiinykh protsesakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy: torhovelno-ekonomichniy kontekst spivpratsi (2000 – 2012 rr.): monohrafiia / Korsak R. V.* – Uzhhorod: PP»AUTDOR-ShARK», 2015. – 340 s. [in Ukrainian].
 7. Lohinov Ya. *Vyshehradska chetvirka: kinets iliuzii / «Dzerkalo tyzhnia Ukraina» №31, 5 veresnia 2014.* [in Ukrainian].
 8. Metelova T. *Krainy Tsentralnoi Yevropy i mizhnarodna bezpeka: spilne y vidminne v ukrainskomu pytanni / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <https://ivinas.gov.ua/en/publications-main/articles-main/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni-en.html> [in Ukrainian].
 9. Pavlyshyn L. *Zovnishnia polityka Cheskoj Respubliky: stanovlennia ta priorytetni napriamy rozvytku (1993-2004 rr.): monohrafiia.* Uzhhorod, RIK-U, 2021. 224 s. [in Ukrainian].
 10. Panchenko Yu. *Vybory v Chekhii prynesly peremohu Ukraini: chym vazhlyve obrannia prezidentom henerala Pavela / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/01/29/7155089/> [in Ukrainian].
 11. Todorov I. *Vplyv eskalatsii rosiiskoi ahresii na bezpeku v Karpatskomu rehioni // Mizhnarodnyi naukovi visnyk: zbirnyk naukovykh prats / red. kol. I.V. Artomov (holova) ta in.* Uzhhorod: DVNZ «UzhNU», 2021. Vyp. 1-2 (23-24). 262 s. [in Ukrainian].
 12. *Uhorshchyna y Polshcha napoliahaiut na pohlyblenni sanktsii YeS shchodo Rosii.* – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25305586.html> [in Ukrainian].
 13. *Ukrainomovni novyny dlia hromadian Ukrainy v Chekhii / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <https://czechia.mfa.gov.ua/news/ukrayinomovni-novini-dlya-gromadyan-ukrayini-v-chehiyi> [in Ukrainian].
 14. *Chy vtiahnetsia Biorus u rosiisko-ukrainsku viinu? / Tyzhden.ua.* – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://tyzhden.ua/World/128939> [in Ukrainian].
 15. Jacek Kucharczyk J., Mesežnikov G. *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States Reactions to the Russia-Ukraine Conflict / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: https://cz.boell.org/sites/default/files/diverging_voices-converging_policies.pdf [in English].
 16. Kudriachenko A.I. *Ukraine and the Visegrad Four: Current Status and Prospects for Cooperation / Kudriachenko A.I. / Ukraine and the Visegrad Four: Towards a Mutually Beneficial Relationship / Pulišova V., Strážay T. (eds).* – Bratislava: ADIN, s.r.o. Prešov, 2010. – 330 p. – P. 44. [in English].
 17. Mesežnikov G., Bartos Y. *Who is Playing Russian Roulette in Slovakia / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <https://www.ivo.sk/8794/en/news/new-ivo-publication-who-is-playing-russian-roulette-in-slovakia> [in English].
 18. Mesežnikov G., Butorova Z. *Russia's war against Ukraine. A view from Slovakia / [Elektronnyi resurs].* – Rezhym dostupu: <https://www.ivo.sk/8873/en/news/russia-s-war-against-ukraine-a-view-from-slovakia> [in English].